

УДК 37.013

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/20.167469>

Мирослав КРИШТАНОВИЧ,
orcid.org/0000-0003-1750-6385

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) mf0077@ukr.net

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто формування професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача закладу вищої освіти, яка є основним показником професійного розвитку кожного викладача. Проведено аналіз теоретичних досліджень щодо професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача, визначено шляхи її формування, виокремлено певні критерії та показники сформованості.

Установлено, що професійно-педагогічна компетентність сучасного викладача закладу вищої освіти реалізується тільки в органічній єдності трьох складників професійної підготовки: навчального процесу, позанавчального процесу й саморозвитку, в багатьох випадках визначається специфікою виконуваної професійної діяльності.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, компетентність, компоненти, заклади вищої освіти, освіта, викладач.

Myroslav KRYSHYANOVYCH,
orcid.org/0000-0003-1750-6385

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Professor, Department of Pedagogy and Social Management
of the Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) mf0077@ukr.net

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCY OF MODERN TEACHER AS A SUBJECT OF A SCIENTIFIC RESEARCH

New trends in the economic, socio-political, spiritual and cultural life of Ukraine, its integration into the European and world educational space put fundamentally new demands on the national education system, in particular, to the teacher of a higher educational institution. They have caused significant changes in the goals, content and outcomes of the functioning of higher education, focusing it on the preparation of a new generation of specialists who are characterized by creative initiative, competitiveness and mobility in order to meet personal, educational and professional needs, increase the general scientific, general cultural and professional levels of scientific and pedagogical the introduction of new pedagogical concepts, modern teaching technologies into the educational process.

The article deals with the formation of the professional pedagogical competence of the modern teacher of higher education institution, which is the main indicator of the professional development of each teacher. The analysis of theoretical researches concerning the professional-pedagogical competence of the modern teacher is conducted, its ways of formation are determined, and certain criteria and indicators of formation are specified. It has been established that the professional and pedagogical competence of a modern teacher of a higher education institution is realized only in the organic unity of the three components of their professional training of this educational process, extra-curricular process and self-development and in many cases determined by the specifics of the professional activity performed.

The study of the process of formation of vocational and pedagogical competence of modern teachers of institutions of higher education is due to the need for its theoretical understanding and the need to find ways to solve it.

It should be noted that the formation of vocational and pedagogical competence of modern teachers in Ukraine is largely due to the theoretical understanding of this phenomenon of professionalism of pedagogical staff. The theoretical level defines a complex system of initial parameters, definitions, theoretical bases, without which it is impossible to realize to a certain extent the process of formation of vocational and pedagogical competence of modern teachers of institutions of higher education of the state.

Key words: vocational and pedagogical competence, competence, components, institutions of higher education, education, teacher.

Постановка проблеми. Дослідження процесу формування професійно-педагогічної компетентності сучасних викладачів закладів вищої освіти викликано потребою її теоретичного

осмислення й необхідністю пошуку шляхів його розв'язання.

Аналіз досліджень. У дослідженнях, зокрема, таких учених, як В. Галузинський та М. Євтух,

Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Столяренко й С. Самигін, В. Сухомлинський та інші, сутність професійно-педагогічної компетентності викладачів інтерпретується як якісна характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на їхньому високому фаховому рівні, загальній культурі та педагогічному досвіді. Професійно-педагогічна компетентність викладача визначається ними як сукупність професійно значущих якостей, які забезпечують ефективність та оптимальність його професійної діяльності.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до питань професійної підготовки викладачів, проблема формування їхньої професійно-педагогічної компетентності як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишається малодослідженою, що виявляється й у відсутності єдиного розуміння основних складників цього феномена.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних досліджень професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача, визначенні шляхів формування та виокремленні певних критеріїв і показників її сформованості.

Виклад основного матеріалу. Нові тенденції в економічному, соціально-політичному та духовно-культурному житті України, її інтеграція в європейський і світовий освітній простір ставлять принципово нові вимоги до національної системи освіти, зокрема до викладача вищого навчального закладу. Вони зумовили суттєві зміни в цілях, змісті й результатах функціонування вищої освіти, орієнтуючи її на підготовку нової генерації фахівців, які мають характеризуватися творчою ініціативністю, конкурентоздатністю й мобільністю для задоволення особистісних, освітніх і професійних потреб, підвищення загальнонаукового, загальнокультурного та професійного рівнів науково-педагогічних працівників, запровадження в навчальний процес нових педагогічних концепцій, сучасних технологій навчання.

Проблема формування професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача закладів вищої освіти переважно досліджується в таких напрямах і аспектах:

- професійна компетентність педагога;
- педагогічна компетентність.

Під час дослідження професійної компетентності викладача науковці визначають такі компоненти:

– процесуальний: дослідження якості підготовки до навчально-виховного процесу (гностичний і конструктивний компоненти); дослідження діяльності викладача в навчально-виховному процесі (комунікативний та організаторський компо-

ненти); дослідження контрольно-діагностичної діяльності викладача (рефлексивний компонент);

– особистісний, що включає оцінювання знань і вмінь викладача; мотиваційний компонент; професійно-значущі особистісні якості педагога;

– процесуально-особистісний (комплексний) компонент, що включає дослідження педагогічних (процесуальних) умінь викладача та результатів праці викладача (навченість і вихованість студентів);

– результативний компонент – дослідження результативності навчально-виховного процесу, що складається зі ступеня засвоєння викладачем змісту навчальних програм; набуття досвіду репродуктивної і творчої діяльності [1].

Отже, беручи до уваги вищесказане, можемо схарактеризувати сутність професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача. В енциклопедії професійної освіти під редакцією С. Батишева подається таке визначення її сутності: «... інтегральна характеристика ділових або особистісних якостей фахівця, яка відображає рівень знань, умінь, досвід, що є достатніми для досягнення мети певного виду діяльності» (Батишев, 1999: 383).

Відомий дидакт Ю. Татур подає таке визначення сутності професійно-педагогічної компетентності викладача. «Компетентність фахівця з вищою освітою – це виявлення ним на практиці прагнення та здатності (готовності) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість, особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення» (Татур, 2004: 20–26).

Отже, сутністю професійно-педагогічної компетентності викладача є його професійно-особистісна характеристика, високий рівень теоретичної, психолого-педагогічної та практичної підготовки; належні конкретно-предметні знання, ціннісні орієнтації педагога, критичність мислення, вимогливе ставлення до себе та своєї діяльності.

Варто зазначити, що формування професійно-педагогічної компетентності сучасних викладачів в Україні значною мірою зумовлено теоретичним осмисленням цього феномена професіоналізму педагогічних кадрів. Теоретичний рівень визначає комплексну систему вихідних параметрів, дефініцій, теоретичних основ, без яких не можна певною мірою реалізувати процес формування професійно-педагогічної компетентності сучасних викладачів.

Сучасний етап теоретичного осмислення процесу формування професійно-педагогічної компе-

тентності викладача характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО окреслюється зміст компетенцій, які вже повинні розглядатися всіма як бажаний результат освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти Ж. Делор сформулював «чотири вимоги», на яких має обґрунтуватися освіта (навчитись пізнавати, навчитись робити, навчитись жити разом, навчитись жити). Так, згідно з Ж. Делором, одна з них говорить: «Навчитись робити потрібно для того, щоб набути не тільки професійну кваліфікацію, а й у більш широкому значенні компетентність, котра дає можливість справлятися з різними складними ситуаціями» (Делор, 1996: 37).

Теоретичні проблеми процесу становлення й розвитку професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача дають змогу умовно виокремити в цьому процесі такі етапи:

- освоєння знань і вмій на основі конструювання понять і розуміння змісту педагогічної діяльності;

- вирішення професійних завдань на основі моделювання інноваційного освітнього середовища;

- вибудова власної траєкторії професійної діяльності на основі проектування індивідуальних освітніх завдань і програм з їх реалізації.

Теоретичні підходи до об'єкта професійно-педагогічної діяльності включають таке:

- теоретичні уявлення про професійну кваліфікацію;

- теоретичні уявлення про соціально-професійний статус;

- теоретичні уявлення про професійно значущі особистісні якості (Кравченко, 2016).

Загалом теоретична концептуалізація й технологічна розробка проблеми формування професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача в сучасній науці дає можливість з'ясувати відповідність цього освітнього феномена вимогам, що висуває сучасне суспільство до нових знань викладача, які отримані останніми роками у сфері педагогіки, і прослідкувати тенденцію наступності, яка виявляється в тому, що особистісні, професійні, психологічні новації концепції формування професійно-педагогічної компетентності викладача під час переходу до сучасного рівня її розвитку й функціонування не зникають, а включаються до складу сучасних структурних компонентів такого багаторівневого феномена, як професійно-педагогічна компетентність сучасного викладача.

Основні складники професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача мають скла-

датися з двох блоків: варіативного (концептуального), що є індивідуальним для кожного педагога залежно від конкретної освітньої галузі, в якій він викладає, та інваріантного, який не залежить від профілю вищого навчального закладу чи спеціалізації фахівця, якого навчають, і є загальним для всіх науково-педагогічних працівників.

Рівень формування професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача безпосередньо залежить від якості освіти, набутої в закладах вищої освіти України. Якщо рівень освіти можна визначити насамперед шляхом виявлення засвоєного ним мінімального обсягу спеціальних знань, то складніше визначити рівень сформованої професійно-педагогічної компетентності в нього.

Готовність і спроможність сучасного викладача до професійної діяльності визначається системою компетенцій, що включає не тільки традиційно визначені в стандартах освіти знання, уміння та навички, а й формування ціннісно-мотиваційних ставлень і проектувань на їх основі особистісно та суспільно значимої діяльності. Саме компетентнісний підхід зможе привести у відповідність набуту молодим сучасним викладачем професійну освіту до потреб закладів вищої освіти, оскільки саме цей підхід обґрунтовано пов'язаний із замовленням на освіту з боку тих, кому потрібен компетентний фахівець.

Сучасний викладач закладу вищої освіти сьогодні повинен бути не просто високопрофесійним спеціалістом, а й спроможним викладати свою дисципліну по-сучасному, розкривати явища й тенденції в широкому плані не лише в належному контексті формування професійно-педагогічної компетентності, а й із наданням знань і вмій щодо методів і засобів успішної професійної діяльності в тих умовах, що сформуються в Україні, а також у Європі найближчим часом. Освітній простір як дзеркало суспільства постійно змінюється відповідно до соціально-економічних умов країни.

Отже, професійну компетентність сучасного викладача закладів вищої освіти можна визначити як сукупність діяльнісно-рольових та особистісних характеристик, що забезпечує ефективне виконання ним завдань та обов'язків педагогічної діяльності закладів вищої освіти, є мірою й основним критерієм його відповідності професійній діяльності.

Висновки. Отже, аналіз теоретичних досліджень свідчить про те, що основними характеристиками професійно-педагогічної компетентності сучасного викладача є такі:

- здатність успішно задовольняти професійні потреби, що базуються на знаннях, уміннях, досвіді, цінностях, ставленнях, мотивації;

– оперативність і мобільність знань, здатність застосовувати й інтегрувати їх у кожній конкретній ситуації з урахуванням різних аспектів;

– здатність і готовність приймати рішення, вибираючи при цьому найбільш оптимальний у цій ситуації варіант рішення;

– здатність ефективно, самостійно та відповідально діяти в широкому форматі контекстів;

– комунікативні вміння, що дають змогу цілеспрямовано й ефективно вибудовувати взаємодію зі студентами в рамках педагогічної діяльності;

– наявність певних ціннісних орієнтацій, світоглядної позиції, загальної та етичної культури, мотивів діяльності;

– здатність до саморозвитку, освоєння нових способів дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стрельников В.Ю. Компоненты профессиональной компетентности преподавателя высшей школы. Научные записки ПОИППО: Модели ключевых та профессиональных компетентностей педагогического работника. 2011. Выпуск 2. 184 с.
2. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / под ред. С.Я. Батышева. Москва: АПО, 1999. Т. 2. 440 с.
3. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. Высшее образование сегодня. 2004. № 3. С. 20–26.
4. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище. UNESCO, 1996. 283 с.
5. Кравченко В.М. Теоретичні засади формування педагогічного професіоналізму майбутніх викладачів вищої школи. Педагогічні науки: збірник наукових праць. 2016. Т. 2. Вип. 69. С. 69–72.

REFERENCES

1. Strelnikov V. Komponenty profesynoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoyi shkoly / V. Strelnikov // Naukovi zapysky POIPPO: Modeli klyuchovykh ta profesynnykh kompetentnostey pedahohichnoho pracivnyka. – 2011. – Vypusk 2. – 184 p. [in Ukrainian]
2. Encyklopediya profesionalnoho obrazovaniya: V 3-h t. / [pod red. S. Ya. Batysheva]. – M.: APO, 1999. – T. 2. – 440 p. [in Russian]
3. Tatur Yu. H. Kompetentnost d structure modeli kachestva podgotovki cpecialista / Yu. H. Tatur // Vesheye obrazovanie sevodnya. – 2004. – № 3. – S. 20–26 [in Russian]
4. Delor Zh. Obrazovanie: sokrutoie sokrovishche / Zh. Delor. – UNESCO, 1996 – 283 p. [in Russian]
5. Kravchenko V. M. Teoretychni zasady formuvannya pedahohichnoho profesionalizmu maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly / V. M. Kravchenko // Zbirnyk naukovykh prats “Pedahohichni nauky”. – 2016. – T. 2. – Vyp. 69. – 69–72 [in Ukrainian]